

skupnosti v spravni procesih. V zadnjem sklopu z naslovom *Travma in ločitev* se Katarina Kompan Erzar in Tomaž Erzar osredotočata na travme zaradi povojnih pobojev na Slovenskem in na možnost zdravljenja le-teh, Barbara Simonič obravnava možnost in pomen sprave po hudi življenjski travmi, Stanislav Slatinek pa možnost sprave in vlogo odpuščanja v zakonskih sporih in ločitvah.

Knjiga ponuja široko pahljačo strokovnih razprav o spravi in odpuščanju, tematski sklopi pa veliko pripomorejo k njegovi preglednosti in uporabnosti. Nekateri sklopi vsebujejo članke, ki se med seboj v veliki meri skladajo in dopolnjujejo (kot je na primer sklop o žrtvah), nekateri sklopi pa so mnogo bolj neenotni (po pristopu in glede na ugotovitve). Kljub razlikam, ki so normalne in seveda celo zaželene, pa se vsi avtorji strinjajo, da je sprava pomembna, za večino pa celo ključna in nepogrešljiva prvina zdravih odnosov in družbe. Obravnavano delo je pomemben prispevek za bralce, ki se ukvarjajo s problematiko spravni procesov ali pa jih omenjena problematika zanima, tudi če so morda osredotočeni predvsem na določeno perspektivo le-te, saj sodobna humanistika vedno bolj zahteva interdisciplinarni pristop, ki pa vsekakor odlikuje zadevno knjigo. Prispevki slovenskih avtorjev so sad sistematičnega, organiziranega

in večletnega znanstvenega dela in raziskovanja na Teološki fakulteti v Ljubljani, ki se ukvarja s krivdo, odpuščanjem, dialogom, spravo in sorodnimi temami, ključnimi za slovenski, pa tudi širši prostor, in ki ga ne izvajajo zgolj posamezniki, ampak skupina organiziranih raziskovalcev. Tako delo daje vse bolj zanesljive plodove, ki vedno bolj odmevajo tudi v tujini, knjige in članki zadnjih let (tukaj recenzirano delo je le eno od njih) pa že sedaj predstavljajo edinstven prispevek slovenske humanistične znanosti in Teološke fakultete k tej tematiki.

Ana Martinjak Ratej

MARKO IVAN RUPNIK
UMETNOST ŽIVLJENJA
(ZALOŽBA DRUŽINA 2012)

Kdor je vsaj malo seznanjen s knjižnimi deli teologa in umetnika Marka Ivana Rupnika, ne bo prav nič presenečen, da tudi v delu, ki ima za temo življenje in ga imamo sedaj priložnost brati v slovenščini,¹ o njem govori življenje samo. Priča smo namreč pogovoru med dvema osebama, med sedaj že dobro znanim patrom Bogoljubom in Natašo, nečakinjo nekega drugega patra, po poklicu zdravnico, sicer pa pristno duhovno iskalko, kot jo opiše Rupnik (str. 7). Tema njunega pogovora pa ni samo življenje nasploh kot neka abstraktna ideja, ampak tisto, ki je kot seme vsajeno v naš obstoj in ga šele po drobnih korakih odkrivamo v polnosti.

Tako v prvem poglavju sledimo mislim o vzgoji, o tistem temeljnem vzvodu družbe, ki mlade pripravlja na življenje. Vendar ob tem ne gre za razlago nekega vzgojno-izobraževalnega načrta, ampak za določeno vizijo življenja kot ustvarjalnosti. Tudi Cerkev je podlegla trendu vseh mogočih struktur. Pravi balzam na slovenske rane, pretekle in sedanje, je naslednja misel, ki jo izreče Bogoljub: "Samo

pomisli, kako veliko pričevanje ustvarjalnosti je dala naša Cerkev v desetletjih totalitarizma, ko ni mogla računati na nobeno strukturo ..." (str. 12). Temeljni kamen tega obrata je spreobrnjenje mišljenja o življenju. Nova vizija gleda na življenje s perspektive cilja, torej glede na njegovo končno postajo. Tako se tudi zgodovina odrešenja presoja po slednjem. Kristjanovo življenje je po Pavlu s Kristusom skrito v Bogu in le v udeležbi pri tem Življenju se osmišlja človeško življenje. To je obenem logika modrosti in ne samo znanja, logika večnega spominjanja. Kristus ima kot Bogočlovek² tako spomin Boga, ki ljubi človeka in ga kliče, ter spomin človeka, ki išče in ljubeče odgovarja na ta klic. *"Z ohranjanjem spomina na Boga človek odgovarja na spomin, ki ga ima Bog o človeku."* (Str. 25.) Če to vizijo sedaj preslikamo na področje vzgoje, potem je ta v svojem bistvu pravzaprav uvajanje v skrivnost življenja. Kot pravi Rupnik: *"Umetnost življenja in največja zmožnost našega obstoja je v tem, da to življenje oplodimo z resničnim življenjem, tistim, ki ne zaide."* (Str. 30.) Poslanstvo Cerkve je ravno v tem, da pokaže na to življenje. V taki viziji se človeško ne loči od božjega, ampak je z njim neločljivo povezano. Temelj je človeška svoboda, medtem ko se uresničitev zgodi v božji ljubezni, ki se je uresničila v Kristusu. Da bi bili zmožni uzreti te resničnosti, so potrebni simboli. Temeljni

simbol je sam Kristus, kajti kdor vidi njega, vidi Očeta. Pri simbolih gre za povezavo dveh svetov, nepomešano in nerazdeljeno (kot v dogmi o Bogočloveku), ki se rodi v edinost. *"Znati živeti pomeni gledati na življenje z očmi, ki so navajene vse videti kot simbol."* (Str. 43.) Za to pa človek potrebuje tako imenovano duhovno oko, ki si ga "pridobi" v molitvi. V njej prosimo Svetega Duha, da nam posreduje življenje v Kristusu. Ta pot pa je težavna in zadeva manjšino, a to morajo kristjani sprejeti kot priložnost za bolj poglobljeno občestveno življenje. Vse prevečkrat se tudi v Cerkvi razpravlja samo o načrtovanju. Spet so prav zdravilne Bogoljubove besede, ko pravi: *"Mi prihajamo iz obdobja, v katerem je vse postalo katoliško: vse strukture, družba, ustanove, kultura ... Z vsakim dnem je razpadanje tega sveta večje in skušnjava, da bi znova sestavili in potrdili minulo stanje stvari, je močna. Ja, gre za pravo pravcato skušnjava, za strašno skušnjava. Če namreč pogledamo pod površino naših izjav in naših poskusov, da bi zajezili plaz, odkrijemo, kaj je naša resnična zaskrbljenost. Na prvem mestu ni skrb, da bi se vse človeštvo lahko prepoznalo v svobodni pripadnosti božjemu življenju v Jezusu Kristusu, v njegovi ljubezni, da bi vsakdo lahko svobodno odkril sebe v človeškosti, ki jo je živel Kristus, pač pa se v nas skriva skrb, kako obdržati pridobljene položaje, strukture, ustanove, svoj ugled*

..." (Str. 54–55.) Cerkev kot občestvo verujočih pa na svetu ni zaradi sebe, ampak zaradi posredovanja življenja, ki ga izkuša, drugim. Gre za *sinergijo* v ljubezni. Na koncu prvega poglavja je torej moč zaslediti nekakšen poziv k spreobrnjenju v Cerkvi (str. 63). Razdor med cerkveno pripadnostjo in duhovnim življenjem rodi fundamentalizem.

Tema drugega poglavja je domišljija. Za duhovno življenje je namreč podoba nepogrešljiv sestavni del. Pri tem je v središču človek kot božja podoba in Kristus kot uresničitev te podobe. Človek se bliža tej uresnitvi s tem, da mu tudi sam postaja podoben. *"Ta stvarnost Božje podobe v človeku mora torej s pristankom svobodne volje preiti od svoje potencialnosti k svojemu udejanjenju na vseh področjih človekovega življenja, kar pomeni, da človek postaja podoben Bogu v vseh svojih različnih dejavnostih in razsežnostih."* (Str. 67.) Za to človek potrebuje domišljijo. Niso pa vse podobe dobre in obstaja tudi domišljija, ki moti duhovno pot. Rupnik zato govori predvsem o duhovni domišljiji. Ta hkrati vključuje tako imenovano duhovno telo in z njim povezane duhovne čute. Le z njimi lahko uzremo resnične podobe. Domišljija zato ni ne abstraktna ne idealistična in ne romantična, ampak ustvarjalna, kot je ustvarjalno življenje samo. To pa je resnično le v resničnem življenju nasploh. *"In človek*

mora to resničnost podob iskati v Jezusu Kristusu." (Str. 77.) Cilj je neke vrste brezstrastje, ko v popolni svobodi zremo stvari take kot so in se o njih izrekamo. Take svobode je zmožen samo Duh. *"Zato človek s pogledom Duha v stvareh ne vidi le povezanosti s Kristusom, ampak odkriva sebe v resničnem odnosu z njim in v ta odnos umešča tudi stvari, ki jih gleda."* (Str. 88.) Tudi um je potreben preobrazbe in z njim vsi naši čuti. Ko se človek osvobodi strastne navezanosti na minljive stvari, šele lahko začne odkrivati svoje duhovne potenciale. Gre za očiščenje čutov ali, kot pravi Bogoljub: *"Gre za vse bolj celostno organsko prežemanje, tako da bi tudi ta telesni človek, ki je bil z grehom izgnan iz sveta Duha, lahko kot svojo zaznavo prepoznal to, kar okuša duhovni človek."* (Str. 97.) Vsaka človekova dejavnost v življenju s tem postaja duhovna.

Zato se Rupnik v petem in šestem poglavju ukvarja s povsem konkretnim vidikom hranjenja in oblačenja, v katerem človek stvari dela prosojne za božje življenje. Gre za povsem umestno ozaveščanje na nekatere stvari, ki so v poplavi podob sveta postale popolnoma pozabljeni dediščina krščanstva.

V zadnjih dveh poglavjih se Nataša ne pogovarja več z Bogoljubom, ampak se najprej sreča z grškokatoliškim duhovnikom in pravoslavnim menihom (oba sta ravnokar zaključila študij teologije), ki

jima pripravi okusno večerjo, potem pa se naslednji dan skupaj odpravijo na pogovor k njenemu stricu, patru Vasiliju. Pogovor pri večerji teče predvsem o neuspehu v življenju in o sprejemanju le-tega. Nataša je presenečena nad tem, kako sta oba študenta sprejela določen neuspeh pri uresničitvi študijskih želja. Onadva se v svojem premišljevanju vedno znova vračata k duhovnemu življenju, tam so namreč pravi izvori nerazumevanj in posledično neuspehov. Nataša večer sklene z molitvijo, najprej skupno pri dveh prijateljicah, potem pa še z osebno za zaključek dneva. Boga takole prosi: *"Zdaj, ko se dan nagiba k počitku, te prosim, da zaradi svojega ubogega usmiljenja do vseh – in ne zaradi moje uboge in nevredne molitve – v vseh ljudeh, ki sem jih danes srečala, dopolniš to, česar po meni zaradi moje bede nisi mogel. Usmili se me, potrdi me v veri, da bo jutri zame nov dan, če ti želiš, in da bom lahko živela tvoj prehod v času in bom udeležena pri tvojem spominu, kajti ti spreminjaš čas v večnost. Zato ti izročam današnji dan ..."* (Str. 196.)

Zadnje poglavje, ki ga večinoma izreka pater Vasilij, se posveča spreobrnjenju k življenju. Spomin, ki je tako ali drugače ranjen, je treba ozdraviti in edina pot ozdravljenja gre skozi smrt. V igri je človekova ranjenost, ki pa jo resnično ozdravimo le skozi Kristusove rane. *"Samo Sveti Duh nam lahko odpre pogled, da*

bi naše rane videli v Kristusovih ranah. Šele, ko uspemo odkriti pomen naših ran v Kristusu, se stvari začnejo spreminjati." (Str. 201–202.) Človek pri tem predvsem spreminja način svojega razmišljanja. Tudi teologija je danes samo še stvar razuma, medtem ko je izgubila smisel za simbol in sintezo. V človeku se mora roditi duhovni um. Z njim iste stvari vidimo drugače, na Kristusov način. *"To je Kristusova misel, to je miselnost kristjanov: da v stvareh nenehno odkrivamo nekaj globljega in da čutimo spreminjajočo moč tega toka vsebine, ki ni samo to kar spoznavamo, ampak je odnos s tem, kar spoznavamo: Kdor vidi mene, vidi mojega Očeta."* (Str. 213.) Ta um je obenem ustvarjalen in tako v sebi združuje celotno življenje. Organ te sinteze je srce in gre za inteligenco celotne osebe. Rupnik govori tudi o agapičnem umu, torej umu ljubezni (str. 227). S tem je poudarek dan odkrivanju novega življenja. Svet hrepeni po duhovni miselnosti, ki je um simbola. Cerkev ima v svoji zakladnici tradicije primere takega načina mišljenja. *"To je poklicanost današnjih kristjanov: izraziti Kristusovo misel, se pravi misel tistih, ki so živeli iz njega in ki so svojo človeškost živeli na božji način."* (Str. 230.) Naš čas je pravzaprav zelo podoben pozni antiki v tem, da je imelo tudi dvajseto stoletje na tisoče mučencev in pričevalcev, z eno razliko, da v antiki še ni

bilo brezbožne zavrnitve krščanstva. V patru Vasiliju gori sledeča želja: "Kako bo lepo, ko bo novo življenje, izpričano po kristjanih, osvobodilo svet predsodkov in spet prebudilo čar in privlačnost!" (Str. 232.) In malo naprej še: "Prišel je čas, da našo vero osvobodimo malenkostnih pogledov, osebnih modnih trendov, interesov gospodovanja, samouveljavljanja in vsakršne oblasti. Vera je zedinjujoče počelo v svobodni ljubezni, ki deluje po svobodni zavezanosti. Ko se bo pokazala ta temeljna

resnica, tedaj bo človek ne le boljši, ampak tudi v globini srečen, pa čeprav trpeč, saj bo vera v človeku pognala v tek vso silo velikonočnega življenja in v zameno ne bo zahtevala ničesar. Samo tako bo naš sodobnik videl, da je vera zdravilo za njegovo nesmrtnost in da v zameno ne išče nobenih uslug." (Str. 233–234.)

Rupnikova knjiga "Umetnost ljubezni" je vredna ne samo branja, ampak tudi stalnega premišljevanja, da nam iz spomina ne uidejo

tiste resnice življenja, ki so večne. Knjiga se zaradi sloga pogovora dveh ali več oseb bere presenetljivo lahkotno, čeprav gre brez dvoma za zelo zahtevne vsebine. Večkratno branje je zato pri takih knjigah nuja.

Tadej Rifel

-
1. Delo je prvič izšlo leta 2011 v italijanščini kot *Arte dela vita*, in sicer pri založbi Lipa.
 2. Ta beseda se v prevodu pojavlja kot Bog-Človek, kar ni povsem ustrezno. Enako velja za pojem Bogočloveštvo, ki se prevaja kot Bog-Človeštvo.

Ker je kriza precej izpraznila malhe državnih agencij, zamuja tudi za razpis za sofinanciranje periodike. Ker je naša revija odvisna od teh sredstev, bo morala izdaja prve številke naslednjega letnika žal počakati nanj, kar pomeni, da bo Tretji dan naslednjič med vas prišel s (precejšnjo) zamudo. Opravičujemo se in računamo z vašim razumevanjem.